

DE BONGARD

TIJDSCHRIFT VAN HEEMKUNDEVERENIGING

DE BONGARD

SIMPELVELD - BOCHOLTZ

JAARGANG 10

NUMMER 4

DECEMBER 1998

Medewerkers:

M.L.Crombach-Jacobs
M.G.H.Vliex-Hensgens
H.Crombach
J.P.Janssen
P.H.J.Janssen
W.A.A.F.Strolenberg

Correspondentie-adres:

Mevr.M.Vliex-Hensgens
Stationstraat 3d
6369 VG Simpelveld
tel. 045 - 544 10 74

ISSN 1383-9896

INHOUD

Inhoudsopgave.	84
De eerste vijftig jaar van de Rabobank alias Boerenleenbank in Simpelveld.	85
Het raadsel van de naam Simpelveld	87
De processie naar Overhuizen en de kermis.	96
De inhuldiging van Koningin Wilhelmina	105
"Kris-Tsiet".	109
Een oude foto.	110
Inhoud jaargang 10.	111

De auteurs zijn verantwoordelijk voor de inhoud van hun artikel.

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotocopie, microfilm of op welke andere wijze dan ook zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de redactie.

Dit tijdschrift verschijnt vier maal per jaar en is gratis voor leden van "De Bongard". Kosten lidmaatschap fl. 25,- per jaar.

Aanmeldingen: Secretariaat "De Bongard", Wilhelminastraat 29, 6351 GN Bocholtz. Tel. 045 - 544 11 17.

DE PROCESSIE NAAR OVERHUIZEN EN DE KERMIS

door Eg. ("Guus") Herbergs.

Elk jaar op 1 september - het feest van de H. Aegidius (St. Gillis) - of de zondag na de eerste september (als deze niet op een zondag valt) trekt er een processie vanuit de parochiekerk naar Overhuizen. Dit is een traditie die meer dan 300 jaar oud is.

Overhuizen.

Overhuizen is de naam van een gesloten hoeve, opgetrokken in carré-vorm uit Bocholtzer mergelsteen en gelegen in het zuidoosten van Bocholtz, tegen de Duitse grens. De hoeve werd reeds vermeld in 1330.

Nadat er enige eeuwen lang weinig of niets van opgetekend werd, dook in het begin van de zestiende eeuw de naam van het adellijke geslacht Von den Hove op, dat zich op Overhuizen gevestigd had en waarschijnlijk afkomstig was uit Hombourg (B.).

Overhuizen bleef in het bezit van het geslacht Von den Hove tot 22 oktober 1666. Op die datum werd de hoeve opgekocht door Edmund Godefroit Baron de Bocholtz, Landscommandeur der Duitse Kruisridders te Alden Biesen (B.). De hoeve was 166 jaar in het bezit geweest van het geslacht Von den Hove.

In 1667 huwde Otto Edmond Von Rochow de dochter van het echtpaar Lamargelle-Bocholtz dat op het kasteel te Eijsden woonde. De dochter, Maria Francisca, was het petekind van haar oom de Landscommandeur.

Von Rochow was oorspronkelijk protestant en afkomstig uit Heidelberg. Hij had zich in Keulen katholiek laten dopen.

Het jonge echtpaar vestigde zich op Overhuizen.

Otto Von Rochow was al eerder in de gelederen van Alden Biesen opgenomen als maarschalk, later omgezet tot erfmaarschalk, hof- en bouwmeester.

De Landscommandeur schonk het jonge echtpaar Overhuizen met aanhorigheden met erfopvolging maar wel onder voorwaarde dat de erfgenamen katholiek moesten zijn.

Hoeve Overhuizen. Links boven stond ooit het landhuis.

Uit het huwelijk werd een zoon geboren: Edmond Ferdinand. Toen deze nauwelijks zes weken oud was overleed de vader te Alden Biesen, waar hij ook begraven werd. De weduwe, Maria Francisca Von Rochow - De Lamargelle is nooit meer hertrouwd en overleed op 90-jarige leeftijd in 1736 op Overhuizen en werd op het kerkhof bij de kapel van Bocholtz begraven.

Het is wel bekend dat deze vrouw een vurige Maria-vereerster was. Waarschijnlijk heeft zij de Capella Domestica in de tuin van het landhuis laten bouwen. Deze werd in een Kerkvisitatie uit de 17^e eeuw voor het eerst genoemd.

In die periode is het waarschijnlijk de eerste keer geweest dat de processie naar Overhuizen trok. Vermoedelijk heeft de adellijke familie Von Rochow de hele Bocholtzer bevolking willen betrekken bij de inzegening van de huiskapel.

Sint Gilles (Aegidius).

Sint Aegidius was een voorname Athener die naar Frankrijk gevlucht was en daar in de bossen als kluizenaar probeerde te overleven met was het bos opbracht.

Volgens de legende werd de kluizenaar, die in de achtste eeuw leefde, vergezeld van door een tamme hinde die hem van melk voorzag.

Op zekere dag werd de hinde achtervolgd door jager van de West-Gotische koning Wamba. Opgejaagd zocht het dier beschutting bij zijn meester Gilles waardoor niet de hinde maar de kluizenaar door de jagers getroffen werd.

De geschrokken koning Wamba bood de kluizenaar aan als schadeloosstelling een klooster te stichten in Zuid-Frankrijk op de plaats waar nu het stadje Saint Gilles ligt. Hij wordt vooral aangeroepen als beschermheilige voor de bossen en voor genezing van kreupelen, melaatsen en pestziekten.

Hij wordt afgebeeld als monnik met de hinde, zoals bijvoorbeeld in de toren van de oude kerk van Stein en in de Capella Domestica.

De Capella Domestica vóór restauratie.

Maar ook met de bisschopsmijter (symbool van voornaamheid) zoals in het uit 1430 stammende kerkje van het plaatsje Mulken in de omgeving van Tongeren. Hier worden nog steeds in de eerste week van september bedevaarten gehouden ter ere van Sint Gilles.

In het tijdperk dat de Capella Domestica ingewijd werd dumpte de stad Aken mensen die besmet waren met de gevreesde melaatsheid op een boerderij die op nog geen kilometer afstand van Bocholtz lag om ze zo te isoleren van de stadsbewoners. Deze boerderij, die nu vlak bij het Academisch Ziekenhuis, het "Klinikum", ligt kreeg al vlug de naam "Melaatsenhoeve".

In dit licht is het te begrijpen dat de Bocholtzer bevolking bescherming afsmeekte van de H. Maria en de H. Aegidius tegen de gevreesde besmettelijke ziekte en hen als schutspatroom in de Capella vereerde.

In de Capella Domestica wachtte de adellijke familie de aankomst af terwijl er gebeden werd voor de zielerust van de overleden familieleden, en om vrijwaring van de Bocholtzenaren van besmettelijke ziekten en natuurrampen.

Hierna gaf de priester de zegen met het Allerheiligste.

Daarna keerde de processie langs dezelfde weg terug naar de Kapel van Bocholtz, want het was niet doenlijk om door de Eijserbeek te waden naar de Ackerstrasze (nu Min. Ruijsstraat), en zeker niet in September.

De oude processieroute is nog steeds te volgen aan de hand van de vele wegkruisen die er nog staan.

Onder andere het wegkruis aan het begin van de Dr.Nolensstraat, het kruis op de hoek van de Wilhelminastraat (dat vroeger midden op het Lindenplein stond), het wegkruis bij de "Vicëjweij" (nu hoek Prins Hendrikstraat) en het wegkruis aan het begin van de Hofstraat.

Dit laatste staat nu op de hoek bij de Steenberg. De sectie Wegkruisen van de Heemkundevereniging is op het ogenblik in overleg met de gemeente om het op de oorspronkelijke plek terug te plaatsen.

Bij de hoeve in de Hofstraat - nu het woonhuis Franssen-Brül - stond een Maria-kapelletje, gericht naar Overhuizen.

Het is niet meer te achterhalen of er bij de terugkeer ook hier gebeden en de zegen met het Allerheiligste gegeven werd.

Blijft natuurlijk wel de vraag waarom dit kapelletje juist gericht stond naar de terugkeer van de "bronk".

Bij de verbetering van de Hofstraat en verbouwingen van het woonhuis rond 1960 is de kapel afgebroken. In plaats daarvan is een Mariabeeld aangebracht in de gevel van het woonhuis Franssen-Brül.

De patroonheilige van de succursale kerk.

Het is een bijzonderheid dat een Bijkerk (Kapel) een patroonheilige heeft. De Bocholtzer kapel was één van die uitzonderingen.

Het vroegere Mariakapelletje aan de Hofstraat.

In zijn boek: "Van Semplevei tot Simpelveld", door Drs. G.H.Franssen, vermeldt hij dat tot in de 13e eeuw de H. Walpurgis de patroonheilige van de Kapel was.

Pastoor Arnold Dydden (1571-1617) vermeldt in zijn "Memorieboek" de "Aegidius-kapel tsu Bucholz", maar dat is vermoedelijk een vergissing.

De Pelgrimsroute naar Santiago de Compostella in Noord-Spanje liep via Bocholtz naar Aken, Cornelimünster en Trier.

Dit was voor de adellijke familie Van de Bongard aanleiding om een Gasthuis te stichten waar de arme pelgrims konden overnachten. Dit Gasthuis was een gedeelte van de tegenwoordige pastorie. Hierdoor werd de beschermheilige van de pelgrims, St. Jacobus de Meerdere, ook de patroonheilige van de kerk.

Het beeld van St.Jacobus de Meerdere, dat een ereplaats had in de Kapel werd ook telkens megedragen in de processie naar Overhuizen.

De Succursale kerk van Bocholtz werd bediend vanuit de parochiekerk van Simpelveld. De priesterlijke bediening van de Kapel - die ongeveer op de plaats van de huidige parochiekerk van Bocholtz stond - liet veel te wensen over. Zeker als de pastoor van Simpelveld geen vicaris (kapelaan) aanstelde, omdat deze destijds door de pastoor zelf bekostigd moest worden.

Als de pastoor geen medewerking verleende aan de processie haalde de adellijke familie een priester uit Aken. Waarschijnlijk zal dit een pater van de orde der Kruisbroeders geweest zijn. Hun klooster lag in Aken en Bocholtz heeft er door de eeuwen heen altijd goede contacten mee onderhouden.

De Kapel in Bocholtz had dan ook meermalen conflicten met de pastoor van Simpelveld. Zoals bij het herstel van de kapel in 1697 - die toen bijna bouwvallig was - zodat de toren in 1714 nog steeds in de steigers stond.

Ondertussen hadden op Overhuizen grote verbouwingen plaatsgevonden. Uit dank dat alles goed en zonder ongelukken verlopen was liet de familie Von Rochow in de Capella Domestica een H. Mis opdragen door de priester Ramet uit Aken.

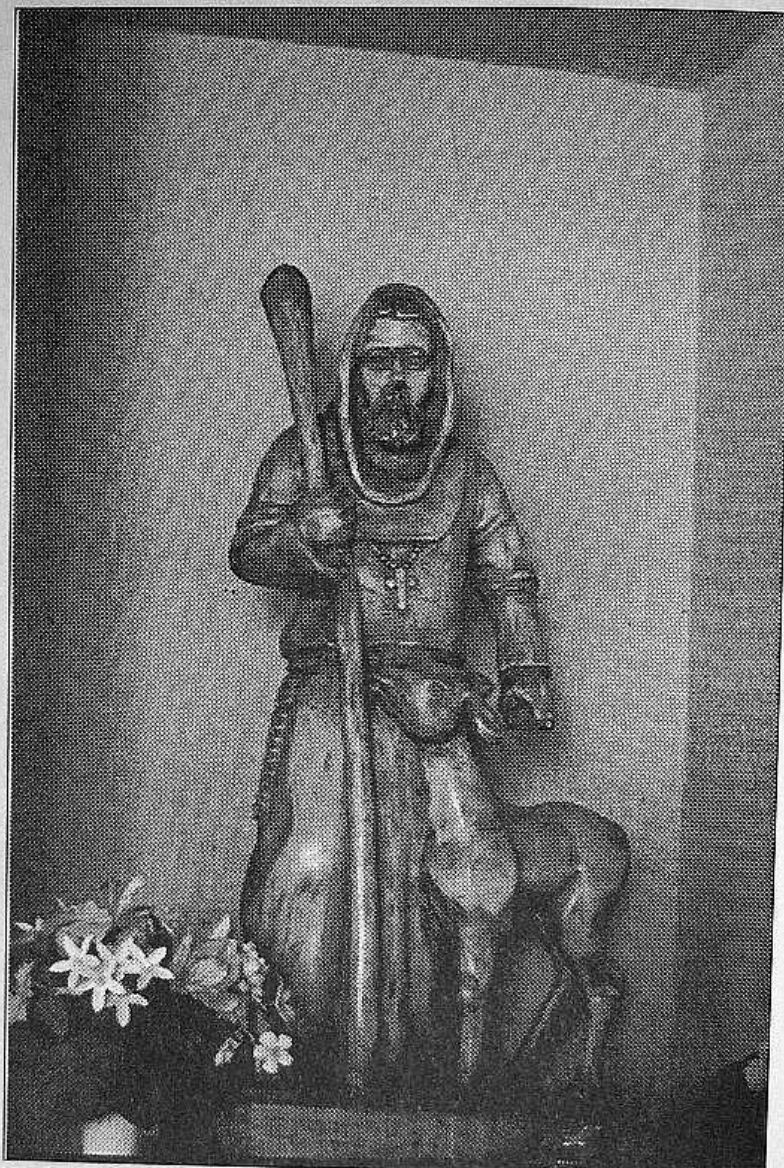
Dat viel echter niet in goede aarde bij de toenmalige pastoor Whitthian, te meer omdat de kapel nog niet geconsacreerd was. (Vermoedelijk hield de pastoor de inzegening bewust tegen.) Het conflict bereikte een hoogtepunt toen de pastoor de familie Von Rochow voor de rechter sleepte.

Vermeldenswaard is nog dat er in de Capella geen stoelen of banken stonden. Om de kerkdiensten te volgen moesten de gelovigen staan. Er stonden wel vier stoelen, twee

voor de kerkmeesters en twee voor de familie Von Rochow.

De Processieroute.

Deze liep als volgt: vanuit de Kerkstraat (nu Past. Neujeanstraat) trok men via de Ackerstrasze (later Dorpstraat en sedert 1930 Dr. Nolensstraat), Lindenplein (Wilhelminastraat), Schlossjatz (Prins Hendrikstraat) en

*Sint Gillis in de Capella Domestica.
(foto: P. Janssen)*

"d'r Paum" (het gedeelte vanaf de tegenwoordige Hofstraat tot aan Overhuizen) naar de Capella Domestica.

Rechts van "d'r Paum" bevond zich de Eijserbeek - die nu overkluisd is - en enkele huizengroepen: de "Weijerdamp" en de huizen "I jenne keel".

Het Maria-kapelletje aan de Akerweg.
Om de processie op te luisteren liet de adellijke familie van Overhuizen regelmatig muzikanten uit Laurensberg (Dld.) overkomen.

In Bocholtz was toen nog geen Kerkelijk Zangkoor, dit is pas in 1865 opgericht onder de naam "Société Chorale", dat later Kerkelijk Zangkoor St. Joseph werd. Maar toen was Bocholtz al 62 jaar een zelfstandige parochie. De Harmonie werd pas in 1886 en de Fanfare in 1903 opgericht.

Toen de muzikanten na de processie via de Akerweg naar huis terugkeerden, overleed plotseling één van hen.

De Barones van Overhuizen, die zich het gebeurde sterk aantrok, gaf opdracht om, ter nagedachtenis, op die plek een Maria-kapelletje te plaatsen.

Dit was voor die tijd ongebruikelijk, meestal werd er een memoriekruis geplaatst.

Wanneer dit gebeurd is, is moeilijk te achterhalen, het is wel zeker dat het in de achttiende eeuw was.

Het Maria-kapelletje aan de oude eik in de Akerweg is er altijd gebleven. Menige Bocholtzer voorouder zal bij het kapelletje even stilgestaan hebben om bescherming te vragen op de lange - niet ongevaarlijke - weg die men te voet moest afleggen om in Aken het dagelijks brood te verdienen.

De Franse tijd. (1794-1814)

Tijdens de Franse tijd was het verboden het katholieke geloof te praktiseren. De processie werd verboden, maar ook veel wegkruisen moesten verdwijnen. Naar gelang welke Franse commandant het voor het zeggen had, moest zelfs het kruis van de kerktoeren verwijderd worden.

Door het huwelijk van Louis, Graaf d'Anderlot met Anna Rodoan, een dochter van Rodoan-Rochow (Overhuizen) op 9 september 1786 verbleef men niet meer regelmatig op het landgoed. Haar man had veel verplichtingen in Brussel.

Beide oorzaken hadden tot gevolg dat de Capella Domestica langzaam in verval raakte.

Later sloot Keizer Napoleon een Convenant met de Paus, waardoor de verhouding met de Katholiek Kerk soepeler werd. Het is echter niet vast te stellen of de processie ook tijdens de Franse overheersing is uitgetrokken.

In elk geval was de kapel op Overhuizen behoorlijk vervallen toen het weer mogelijk werd dat de processie uit kon trekken.

In plaats daarvan werd er nu een houten wegkruis bij hoeve Overhuizen geplaatst dat later vervangen werd door een smeedijzeren kruis.

Hier werd nu een rustaltaar ingericht als eindpunt voor de "bronk"-route.

Tot 1954 is men de oorspronkelijke processieroute trouw gebleven.

Na de aanleg van de Emmastraat, waarbij de Eijzerbeek overkluisd werd, wijzigde pastoor Franck de route als volgt: Dr. Nolensstraat - Min. Ruijsstraat - Overhuizenstraat - Wegkruis Overhuizen (rustaltaar) - Paumstraat - Emmastraat - Kerkstraat. Eindpunt is het Mariabeeld bij de kerk. Veel later werd ook de Baan in de route opgenomen. Bij het rustaltaar wordt nog altijd traditioneel gebeden voor de zielerust van de leden van de adellijke familie en de bewoners van de buurt.

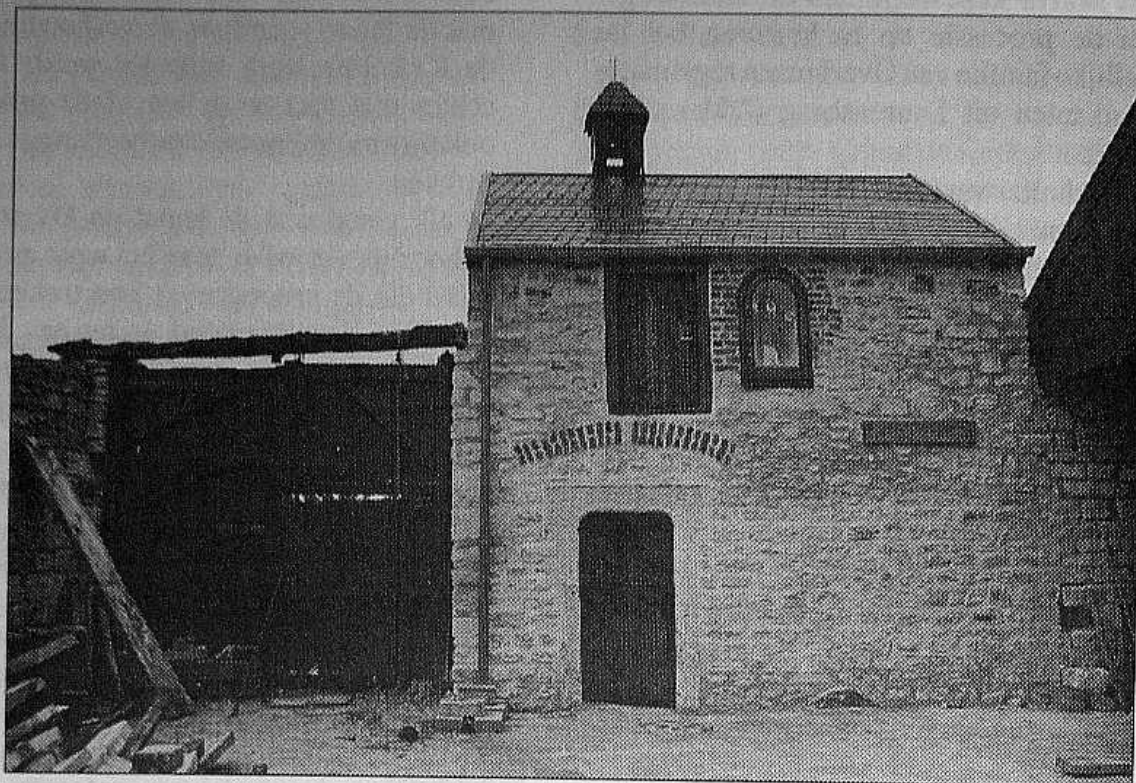
Door de buurtbewoners is door de jaren heen altijd veel aandacht besteed aan de versieringen voor de processie. In 1945 werd zelfs een buurtvereniging opgericht - die later de naam "Um der Paum" kreeg - om contributie te innen om de versieringen te bekostigen.

In 1985, bij het veertigjarig bestaan van de buurt werd er een groot feest op touw gezet om geld bij elkaar te krijgen voor het aanschaffen van nieuw materiaal zoals vlaggen, vlaggestokken, een nieuw rustaltaar enzovoorts.

In 1997 is de processie vanwege de slechte weersomstandigheden niet uitgetrokken. Dat was de tweede keer sinds 1945.

De kermis.

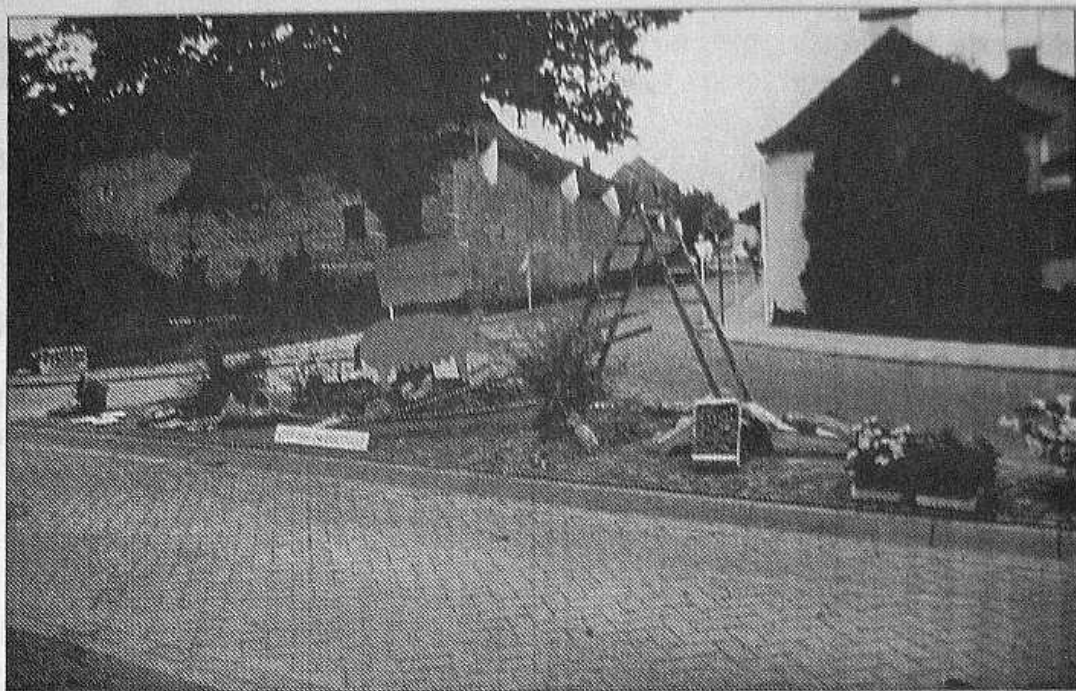
Op de zondag van de processie kwamen familieleden van de buurtbewoners die elders woonden ook naar Bocholtz om met

De Capella Domestica na de restauratie in 1991

Om half zes in de morgen wordt begonnen met het leggen van de straatversiering.

Een van de randversieringen met als motief: "Geef ons heden ons dagelijks brood"

Het Maria-drieluik ter vervanging van het kapelletje aan de Hofstraat.

de processie naar Overhuizen te trekken om zodoende Gods zegen en vrijwaring van gevreesde ziekten af te smeken.

Om op tijd aanwezig te zijn was men al vroeg te voet op weg en het sprak vanzelf dat men uitgenodigd werd voor het middageten. Natuurlijk werd dan ook extra vla gebakken want rond die tijd was er fruit genoeg. Het was een echt familiefeest en het kinderaantal in het dorp was op die zondag dan ook bijna verdubbeld.

Al gauw werd hierop ingespeeld, er kwam een carroussel ("carretsel") die met mankracht werd voortbewogen, zelfs een verticale carroussel (reuzerad) stond op het Lindenplein. Later werd de mankracht vervangen door paardekracht.

De "Septemberkeermès i jen durrep" was geboren.

De stoommachine werd uitgevonden en in mijn jeugd jaren vertelden de oudere mensen dat er in Aken op de kermis (de "Öcherbend") een carroussel stond die door een stoommachine aangedreven werd: de "stoom-carroussel". Ook het draaiorgel moest met de hand gedraaid worden; de muziek op zichzelf was al iets bijzonders.

Ook de herbergen werden door de jeugd druk bezocht wat hier en daar nogal wat knokpartijen tot gevolg had. De burgemeester en de veldwachter ("d'r boa") hadden tijdens de kermisdagen hieraan hun handen vol.

Willem Knops "a jen Ling" (in de Wilhelminastraat) had al in 1834 in zijn herberg voor muziek gezorgd: een speelman uit Aken. Ofschoon het 's zondags streng verboden was in het openbaar te dansen.

(Uit eigen ervaring was deze verordening in 1956 nog van kracht in Swalmen.)

In 1882 waren er in Bocholtz maar liefst 12 locaties waar bier getapt werd - tapperijen noemde men die toen. En dat bij een inwonertal van ± 1300 zielen.

De "Brònk" en de "Keermès" waren feestelijke hoogtepunten voor de inwoners van Bocholtz. Men leefde hier het hele jaar naar toe.

Grote hoeveelheden vla werden er gebakken en de weer naar huis terugkerende familie-

leden kregen verschillende soorten vla mee voor de thuisblijvers die niet mee konden, netjes ingepakt in een handdoek.

De wandelstok werd door de handdoek gestoken en met de vla op de schouder ging men te voet naar huis.

De elektriciteit en de hydraulica brachten een totale verandering in de kermisattracties teweeg: de carroussel en het orgel worden door een electromotor aangedreven. Het orgel is helemaal verdwenen en vervangen door lawaai-muziek.

De "sjokkel" (schommel) en "d'r Loekas" (de Kop van Jut) die met man- of vrouwkracht moesten worden bewogen hebben het langst standgehouden.

De Sacramentsprocessie.

De Sacramentsprocessie en de daarbij behorende kermis op de tweede zondag na Pinksteren zijn, in verhouding tot de beschreven processie van veel jongere datum. De route van deze processie loopt het ene jaar via Bocholtzerheide en het andere jaar via de Prickart.

Door het invoeren van deze processie kreeg de processie naar Overhuizen de naam: "de klèng brònk", wat alleen maar betrekking had op de lengte van de route, omdat ze kort was in vergelijking tot de Sacramentsprocessie.

Op veel plaatsen in Limburg gaat de Sacramentsprocessie gepaard met een kermis, men noemt dat ook wel eens "de Limburgse kermis". Hierdoor lieten veel kermisexploitanten het tijdens de voorjaarskermis in Bocholtz afweten.

Het toenmalige gemeentebestuur heeft daarom de voorjaarskermis vervroegd tot de zondag voor Pinksteren.

Bronnen:

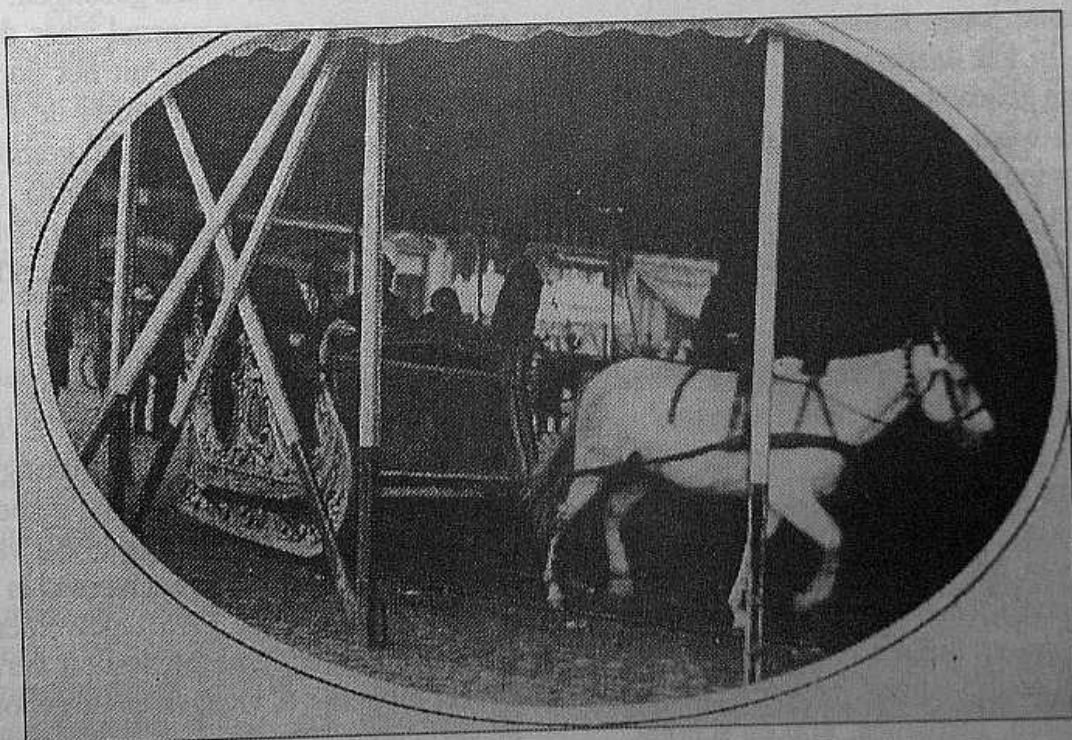
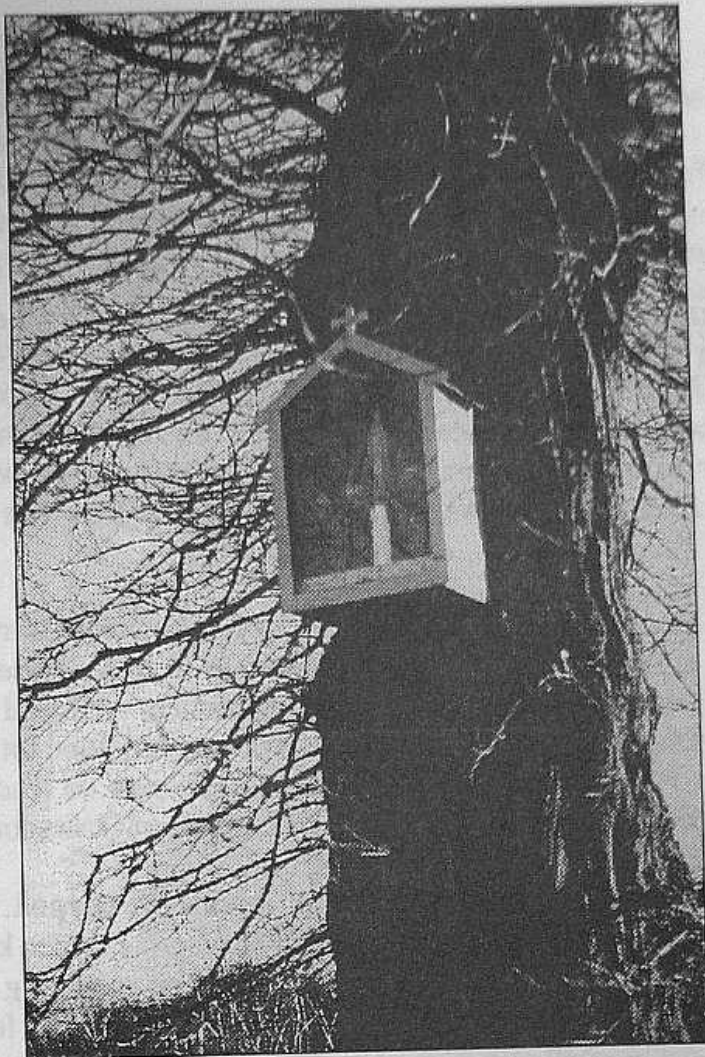
Parochie-archief

Dhr. B.Smeets (z.g.)

Hist. Studiecentrum Alden Biesen 1994

Drs. G.H.Franssen: "Van Semplevei tot Simpelveld", 1970.

Alle illustraties van de auteur.

De één-pk carroussel.